

**A TANÚ VAGY MÁS KÖZREMŰKÖDŐ JAVÁRA SZÓLÓ
VÉGRENDELETI JUTTATÁS ÉRVÉNYTELENSÉGE,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÖRÖKLÉSI SZERZŐDÉSEKRE**

**Invalidity of the benefit granted to a witness or another contributor
of a private written will, with special regard to the contract of inheritance**

LESZKOVEN LÁSZLÓ*

Absztrakt: A hatályos Polgári törvénykönyv a korábbi Ptk-hoz hasonló módon szabályozza a végintézkedés tételénél közreműködő tanú vagy más személy ezek hozzátartozói javára szóló juttatás érvénytelenségét. A bírói gyakorlat a Ptk. szövegétől eltérően közelít az öröklési szerződésnél való közreműködés problémájához. A megoldás a szerződéses örökös közreműködői minőségének megállapítását helyesen zárja ki. Viszont aggályosnak tűnik, hogy a juttatás érvénytelenségét kizártnak tartja a szerződéses örökös hozzátartozóinak tanúkenti vagy más közreműködése esetében is.

Kulcsszavak: öröklési jog, végintézkedés, öröklési szerződés, közreműködés végintézkedésnél, juttatás érvénytelensége, kiterjesztő és megszorító értelmezés, bírói jogfejlesztés

Abstract: The Civil Code in force regulates the invalidity of the benefit granted to the relatives of witnesses or other contributors who assisted in testamentary disposition, in a similar way to the former Civil Code. The judicial practice adopts a different approach regarding the problem of contribution in contract of inheritance than the wording of Civil Code. This approach defers the application of this provision to the contribution of the contracting heir in the case of contract of inheritance. However, it seems to be concerning that it also excludes the invalidity of benefit in regard to the relatives of contracting heir as witnesses or other contributors.

Keywords: law of succession, testamentary disposition, contract of inheritance, contribution in testamentary disposition, invalidity of benefit, expansive and restrictive interpretation, judicial development of law

* DR. LESZKOVEN LÁSZLÓ
egyetemi docens
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Polgári Jogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
joglacus@uni-miskolc.hu

Bevezető gondolatok

A hatályos Polgári törvénykönyv (2013. évi V. törvény, Ptk.) a korábbi kódexbeli megoldással (1959. évi IV. törvény, rPtk.) lényegét tekintve azonosan rendezi a tanú vagy más közreműködő személy javára szóló végrendeleti juttatás jogi sorsát. A Ptk. 7:19. § (1) bekezdése értelmében az írásbeli magánvégrendelet tanúja, a végrendeletkezésnél közreműködő személy vagy ezek hozzátartozója javára szóló juttatás érvénytelen, kivéve, ha a végrendeletnek ezt a részét az örökgyógó sajátkezűleg írta és aláírta. A 7:19. § (2) bekezdése a tanúra vonatkozó további rendelkezést fogalmaz meg, amikor kimondja, hogy a tanú vagy a hozzátartozója részére szóló juttatás akkor sem érvénytelen, ha a végrendelet megalkotásában az érintett tanún kívül még két tanú vett részt.

Lényeges „régi-új” szabály a Ptk.-ban a (3) bekezdés rendelkezése, mely hiányt pótol abban az értelemben, hogy jogi normaként rögzíti a közreműködő jogi fogalmát, amelyet eddig a bírói gyakorlat vonalvezetése alapján fogalmazott meg a jogi irodalom. A Ptk. 7:19.§ (3) bekezdése rögzíti, hogy közreműködőnek minősül a végrendelet megfogalmazója, szerkesztője, leírója és minden olyan személy, akinek tevékenysége a végrendelet tartalmának érdemi befolyásolására nyújt lehetőséget. Az idézett rendelkezés tehát Ptk.-beli jogi normaként új, de semmiképpen nem előzmény nélküli.

1. Az öröklési szerződés „kétlakísága”

A tanú vagy a közreműködő személy, illetve ezek hozzátartozójának részére rendelt örökhagyói juttatás jogi helyzetével az öröklési szerződések esetében a végrendeleti juttatás „fő szabályához” képest *eltérő alapokon* kell közelíteni. Ennek okát alapvetően abban kell keresni és lehet meglelni, hogy az öröklési szerződés sajátos, szerződéses végintézkedés. A Ptk. 7:48. § (1) bekezdés definíciója is utal rá, hogy az örökhagyóval szerződő örökös jogügyletben elfoglalt szerepe kettős. Nem vitás először is, hogy az öröklési szerződés végintézkedés, melyben az örökhagyóval szerződő fél az örökös pozícióját tölti be, míg ugyanezen szerződés alapján tartásra, életjáradék fizetésére vagy gondozás nyújtására vállal kötelezettséget. Az örökhagyó halál esetére szóló végintézkedési rendelkezése – a juttatás – tehát visszterhes szerződés formájában kerül megfogalmazásra.

E „kétlakíság” változó intenzitással ugyan, de a szerződés minden éle szakaszában – valamennyi szerződési létszakban – érezteti hatását. Az alábbiakban arra próbálunk meg rámutatni, hogy az egyoldalú jognyilatkozattal megvalósított végintézkedésekhez képest miként változtatja meg ez a „kettősség” az olyan – látszólag egyértelműen rendezett – kérdések megítélését is, mint pl. a közreműködő, a tanú vagy e személyek hozzátartozói javára tett juttatás érvénytelensége.

A cikk megírásának apropójaként a Kúria Pfv. I. 20.681/2018. számú, közzétett döntése szolgált, melynek ún. döntvényfeje a következőket tartalmazza: *a szerződéses örökös hozzátartozójának – házastársának – a szerződésben való közreműködése, így az okirat tanúkénti aláírása nem eredményezi az öröklési szerződés*

érvénytelenségét.¹ Bár az ítélet állandóan követett, következetes bírói gyakorlatot fogalmaz meg, álláspontunk szerint *a döntés nem helytálló.*²

2. A végintézkedésekre alkalmazandó szabályok

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló – többször módosított – 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.) 57. § (1) bekezdése általános öröklési szabály, mely alól a (2) bekezdés kivételt tesz, amikor kimondja, hogy a Ptké. eltérő rendelkezése hiányában a 2013. évi V. törvény végintézkedésre vonatkozó rendelkezéseit a Ptk. hatálybalépése után kelt végintézkedésre kell alkalmazni.

A Ptké. 58. § (1) bekezdése szerint a végrendelet érvényességét a keltének idején hatályos szabályok szerint kell elbírálni. Vagyis a 2014. március 15. előtt kelt végintézkedés érvényességét a régi Ptk. (rPtk.) alapján kell elbírálni. A (2) bekezdés ez alól akkor tesz kivételt, ha az új Ptk. hatálybalépése előtt kelt végintézkedés alapján, tehát a korábbi szabályok alapján megítélendő végintézkedés az alkalmazandó szabályok szerint érvénytelen lenne, ám az új szerint érvényesnek kellene tekinteni, feltéve, hogy az öröklés a Ptk. hatálybalépését követően nyílt meg. Ez a szabály kifejezetten kedvező pl. azokra az esetekre, ahol a kódex tudatosan lazított az alaki kellék valós vagy vélt szorításán és jellemzően enyhébb alakszerűségi előírásokat követel meg. Erre szolgálhat példaként a Ptk. 7:17. § (1) bekezdése, mely a régi Ptk. 629. § (1) bekezdésének szabályozásával szemben már nem követeli meg a végintézkedés alaki érvényességi kellékeként a keltének helye feltüntetését. E szabály célja a jogi irodalom szerint egyértelműen a végintézkedés tételének megkönnyítése volt.

A fentiekből következik, hogy a rPtk. végintézkedések érvénytelenségét szabályozó rendelkezéseivel a gyakorlat még sokáig fog találkozni. Másképpen fogalmazva: a régi Ptk. rendelkezései és a szabályok ítélkezési gyakorlata még hosszú ideig élő jogként marad velünk.

Ez a megállapítás különösen igaz azokra az esetekre, ahol a jogalkotó nem változtatott a Polgári Törvénykönyv korábbi szabályain és az új kódex szabályait a megszokott, bevált – ha úgy tetszik kipróbált – megoldásokat alapul véve építette fel. Így van ez a jelen tanulmány tárgyát képező jogi helyzetben is. A Ptk. ugyanis alapvetően fenntartotta a tanú vagy más közreműködő számára rendelt juttatás érvényességének jogi megítélésére vonatkozó törvényi szabályokat. A Ptk. 7:19. § normatív rendelkezései megegyeznek a rPtk. 632. § szabályaival, az érvénytelenséget feloldó rendelkezéseket is ideértve. Eltérést két körben tapasztalunk. Egyrészt a jogalkotó definiálta a közreműködő fogalmát: a Ptk. 7:19. § (3) bekezdése szerint

¹ BH2019. 203.

² A gyakorlatot egyébként a jogi irodalom is követi. Vö. pl. VÉKÁS Lajos: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 2. kötet (szerk. Vékás Lajos – Gárdos Péter) Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 2597., ANKA Tibor: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja*. (szerk.: Osztovits András) Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 474.

közreműködőnek minősül – amint azt korábban idéztük - a végrendelet megfogalmazója, szerkesztője, leírója és minden olyan személy, akinek tevékenysége a végrendelet tartalmának érdemi befolyásolására nyújt lehetőséget. A bírói gyakorlat ebben a körben is – nem először és bizonyára nem is utoljára – kreatív módon járult hozzá a kodifikációhoz, a közreműködő fogalmának kialakításához.³ Ez a törvényi megfogalmazás valóban az utóbbi évtizedekben körvonalazódott gyakorlati eredmények Ptk.-beli megjelenése. Másrészt a 7:19. § (4) bekezdése jogi személynek rendelt juttatás érvénytelenségére vonatkozó szabályokat rögzítette. Ennek értelmében a jogi személynek rendelt juttatás esetén nem lehet tanú a jogi személy tagja, vezető tisztségviselője, képviselője, felügyelőbizottsági tagja és munkavállalója. Ilyen személy közreműködése a végrendelet megalkotásában a jogi személynek rendelt juttatást érvénytelenné teszi.

3. A szerződő örökös „közreműködése”

A tanulmány témájába vágó egyik probléma lényegében az, hogy miként kell értelmezni azt a szabályt, mely a tanú vagy a tanú hozzátartozója javára szóló juttatás érvénytelenségét mondja ki *olyan esetben, amikor a végintézkedés öröklési szerződésként* valósul meg.

A mai polgári jog szerencsés helyzetben van abból a szempontból, hogy a Ptk. rendelkezései ebben a kérdésben is szinte kitaposott ösvényen járhatnak. A rPtk. szabályaihoz képest nem újdonság annak rögzítése, hogy az öröklési szerződés esetében egyszerre kell figyelemmel lenni a jogügylet végintézkedési jellegére és arra, hogy a végintézkedés egyúttal szerződésként jelenik meg. Az öröklési szerződés ugyanis *szükségképpen kétpólusú megállapodás*, ahol az örökhagyó végintézkedési nyilatkozata fogalmilag összekapcsolódik a vele szerződő fél: a szerződéses örökös eltartó jognyilatkozatával. Az öröklési szerződés ez utóbbi tulajdonsága a szerződéses *szinallagma* jogi fogalmát idézi, a két fél joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozata kölcsönösen feltételezi egymást. Összefonódásuk *szükségszerű* és a konszenzus megkövetelése [rPtk. 205. § (1) bekezdése és Ptk. 6:63. § (1) bekezdés] okán magától értetődően *mellőzhetetlen* is.

Ebből vitán felül és egyértelműen következik, hogy az öröklési szerződésnél az örökös *nem egyszerű közreműködő* személy, amiért is nem vonatkozhat rá a juttatás közreműködés miatti érvénytelenségét megállapító törvényi rendelkezés. Helyesen – de nyitott kaput döngetve – hangsúlyozza a jogi irodalom és a bírói gyakorlat, hogy az örökös ilyenkor olyan „közreműködő”, akinek helyzetét a végintézkedés szerződéses volta miatt az általánostól eltérően kell megítélni. A szerződéses örökösnek a végintézkedés tétele során kifejtett aktív magatartása nem egyszerűen megengedett, hanem egyenesen kötelező is. Az örökösi jognyilatkozat nem azért kap figyelmet, mert az örökhagyót esetlegesen befolyásoló, hanem mert konszenzusteremtő aka-

³ VÉKÁS: i. m. 2562.

ratnyilatkozat.⁴ Az öröklési szerződést aláíró szerződéses örökös jelenléte elhagyhatatlan, ennek okán evidencia, hogy az ő aktív szerződési – mi több: szerződésen *belüli* – jelenléte nem eredményezheti a neki szánt juttatás érvénytelenségét. Ő tehát *nem egyszerű közreműködő*, hanem szerződő fél, akinek „közreműködése” nem teszi – valóban nem teheti – közreműködés miatt érvénytelenné az öröklési szerződésben az örökösnek szánt juttatást.⁵ A szerződéses örökös, mint szerződő fél javára szóló juttatás akkor sem érvénytelen, ha a közreműködése a szerződés leírásában realizálódik. Ebből a mellőzhetetlen örökösi „közreműködésből” azonban a gyakorlat és a jogi irodalom további következtetéseket von le és fogalmaz meg, e következtetések azonban „túl messzire mennek” és nem állják meg a helyüket.

4. Egy elgondolkodtató és vitatható okfejtés

A tanulmány kiindulópontjául szolgáló kúriai döntés – az állandóan követett ítélkezési gyakorlatra hivatkozva és az ilyen tárgyú ítéletek okfejtését megismételve – ugyanis a következőképpen szól.⁶ A rPtk. 632. §-a – midőn az írásbeli magánvégrendelet tanúja vagy más közreműködő személy illetőleg ezek hozzátartozója javára szóló juttatást fő szabályként érvénytelennek mondta ki – az örökhagyói akarat szabad, de a tisztességtelen befolyás szintjét el nem érő ráhatástól mentes kinyilvánítását kívánta biztosítani. Az elmélet és a gyakorlat e jogszabályi rendelkezést alapvetően helyeselve garanciális szabályként tartja nyilván. Öröklési szerződés esetében az a helyzet, hogy nemcsak az örökhagyó akaratára kell figyelmet fordítani, hanem a szerződéses örökös kinyilvánított akaratára is, mert a szerződés az örökhagyó és az örökös egybehangzó akaratnyilvánítása útján jön létre. A szerződő felek tehát mindkettőjük érdekeit érvényesítve határozzák meg a szerződés tartalmát. Ebből következően – folytatódik az ítélet indokolása – a szerződéses örökös, mint juttatásban részesülő személy közreműködő voltának megállapítása szóba sem jöhet, tekintettel arra, hogy a szerződés megkötésénél köteles a szerződés tartalmának meghatározásában részt venni. (Lényegét tekintve ugyanezt a gondolatmenetet követve rögzítettük fentebb, hogy a szerződéses örökösre fogalmilag nem lehet a közreműködés miatti érvénytelenség szabályait alkalmazni. Az örökhagyói szabad akarat megsértése, a tisztességtelen befolyásolás szintjét el nem érő jogellenes ráhatás az örökhagyó végintézkedésére – fogalmazzunk így – „kívülről támad”, a szerződéses örökös azonban az örökhagyói szerződéses akarral össze-

⁴ Más, nem idetartozó kérdés az örökhagyó tisztességtelen befolyásolása vagy a jogellenes fenyegetés esete, mely külön szabályok szerint ítélendő meg. Lásd Ptk. 7:40. § Az örökhagyó akarat hibájának ez az esete az öröklési szerződésre is megfelelően alkalmazást nyer, vö. 7:49. § A jogi irodalomból lásd újabban PUSZTAHELYI Réka: A végrendelező akaratának tisztességtelen befolyásolása. *Jogtudományi Közöny* 2021/9., 397–408.

⁵ Egy ilyen feltételezés – amiről egyébként szó nincs – arra az abszurd eredményre vezetne, hogy a szerződéses örökösnek, mint juttatásban részesülő személynek a szerződéskötésnél való szükségszerű közreműködése minden esetben az öröklési szerződés érvénytelenségét eredményezné.

⁶ Vö. BH2019. 203. [21] bekezdés.

kapcsolódva, mintegy „obligon belül” van.) Az ítéletek érvelése úgy folytatódik, hogy *ebből pedig okszerűen következik*, hogy a szerződéses örökös *érdekkörében közreműködő* [sic!] *hozzátartozótól sem várható el több*: emiatt az ítélkezési gyakorlat szerint öröklési szerződés érvénytelensége körében a rPtk. 632. §-a *figyelmen kívül marad*, azaz erre az érvénytelenségi okra nem vonatkozik a rPtk. 656. §-ának utalószabálya.⁷

Az érvelés logikailag és tartalmilag sem foghat helyt. A szerződő örökös magától értetődő, aktív magatartást fejt ki, hiszen szerződő fél. A szerződéses örökös közreműködésének *fogalmilag* lényege a célzott tartalomalakítás, ennek okán vesz részt a szerződéses folyamatban. Ez sem a tanúra, sem a végintézkedés leírójára, megfogalmazójára, sem egyéb közreműködőre nem igaz. A szerződéses örökös kötelező és el nem hagyható, mellőzhetetlen jelenlétéhez jogi természetük különbözősége okán nem mérhető hozzá a tanú vagy más közreműködő jelenléte az öröklési szerződésnél. Másrészt az örökös e „ráhatása” a szerződéses alkufolyamat során találkozik az örökhagyó akaratával és az örökös jognyilatkozata feloldódik a konszenzusban, így hozva létre magát az öröklési szerződést. Az örökös evidens konszenzusteremtő alanya a szerződésnek, neki a szerződésben nyilatkozatot *kell* tenni. Ilyen legalább elviekben kiegyensúlyozott jogi kapcsolatról a tanú stb. részéről egyáltalán nem beszélhetünk: a részükről esetlegesen előállható befolyásolás, ráhatás az örökhagyói akaratra „konszenzuson kívüli”, ennél fogva kerülendő. És amit a legfontosabb említeni: *nem intézhető el azzal, hogy az örökös eleve közreműködik, az ő érdekkörében eljáró hozzátartozó sem tehet többet*.

Ismételten hangsúlyozzuk: a szerződéses örökös – a fent kifejtettek szerint – bár aktívan „közreműködik” az öröklési szerződés létrehozásánál (a szó hétköznapi értelmét alapul véve, szerződő félként aligha lehet másként) jogi értelemben mégsem közreműködő a javára szóló juttatásra nézve. Ebből azonban álláspontunk szerint nem következik okszerűen az ítélet(ek) indokolásában levont következtetés. Abból, hogy a közreműködő fogalma nem alkalmazható a szerződéses örökösre, egyáltalán *nem következik, hogy nem alkalmazható a hozzátartozóira sem*. Nem igaz, hogy a rPtk. 632. § figyelmen kívül maradna olyan esetben, ha a szerződéses örökös hozzátartozója közreműködésének jogi következményeit kell levonni. Meggyőződésünk, hogy a törvény szövegéből nem lehet ilyen következtetést levonni a következők miatt.

Mind a rPtk. mind pedig a Ptk. értelmében az öröklési szerződésre akkor is a más által írt – allográf – végrendelet alaki érvényességi szabályait kell alkalmazni, ha a szerződés valamelyik fél kézírásával készült. A rPtk. 629. § (1) bekezdésének b) pontja és a Ptk. 7:17. § (1) bekezdés b) pontja értelmében az ilyen, más által írt magánvégrendelet alaki szempontból akkor érvényes, ha az örökhagyó a végintézkedést két tanú együttes jelenlétében aláírja vagy az aláírást magáénak ismeri el. Az öröklési szerződés érvényességéhez tehát a régi és a hatályos Ptk. szerint egyaránt tanúk alkalmazása szükséges.

⁷ Ez az okfejtés a BH2019. 203. döntésen túl számtalan döntésben jelen van, pl. BH1998. 176., BH2002. 269., BDT 1999. 32. stb.

A szerződést tanúként aláíró személyt – a szerződő örökösrel ellentétben – közreműködőnek kell tekinteni. Ha az öröklési szerződés egyik tanúja az örökös hozzátartozója – a fent hivatkozott határozat szerint pl. a házastársa – abban az esetben alkalmazni kell a tanú javára rendelt juttatás érvénytelenségére vonatkozó szabályokat.

Az érvénytelenség elkerülésének (megelőzésének) a hozzátartozó tanúkenti alkalmazásának mellőzése a legegyszerűbb módja. Amennyiben az egyik tanú mégis az örökös hozzátartozója, a végintézkedési juttatás akkor lesz érvénytelen, ha az érintett tanún kívül további két tanú vesz részt a végrendelet „megalkotásában.” Erre a Ptk. 7:19. § (2) bekezdése ad lehetőséget.

5. A közreműködés további kérdései

A tárgykörben született ítéletek jogi indokolásának további hibáját látjuk abban, hogy a fentebb részletesen kiejtettek szerint *elvi alapon kategorikusan* mellőzi az öröklési szerződésekre rPtk. 632. § (1) bekezdésének szabályát. A jogi tartalom azonossága folytán ez a sors vár a Ptk. 7:19. § (1) bekezdésére is, amit – egységes ítélkezési gyakorlat ide vagy oda, a magunk részéről helytelennek tartunk. A száműzött jogszabályhely ugyanis a juttatás érvénytelenségének olyan okcsoportját is magában foglalja, mely nehezen vonható a felhívott érvelés védernyője alá. Az egyszerű tanúi közreműködés mellett ugyanis a szabály az aktív – tartalomalakító, tartalommeghatározó – beavatkozásokra is vonatkozik. Figyelembe kell venni természetesen, hogy a vizsgált esetkör a tisztességtelen befolyásolás szintjét el nem érő ráhatásokat célozza meg és szankcionálja, hiszen a jóhiszeműség és tisztesség alapvetelményeivel és a nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköző (ilyen módon kialakított) kikötések tilalmával a végintézkedések joga is külön foglalkozik.⁸ Nem helyeselhető azonban annak rögzítése, hogy *mivel az örökös közreműködése nem teszi* – nem teheti – érvénytelenné az öröklési szerződést, „így [sic!] nincs kellő jogi indoka annak, hogy a hozzátartozója *bármilyen* [kiemelés tőlünk] közreműködése érvénytelenségre vezessen”.⁹ A Polgári Törvénykönyv rendelkezéseiből ilyen jogi következtetés nem vonható le. Egy közzétett eseti döntés tényállása szerint pl. az öröklési szerződést a szerződéses örökös alperesek ügyvéd foglalkozású édesanyja készítette el, ami a tartalomra egyértelműen kiható közreműködés klasszikus esete. Az elsőfokú bíróság helyes álláspontjával szemben – mely megállapította a juttatás közreműködés miatti érvénytelenségét – a fellebbezést elbíráló Legfelsőbb Bíróság a fent tárgyalt okokból és az egységes, következetes gyakorlatra hivatkozva a rPtk. 632. § (1) bekezdésének alkalmazását nem tartotta megállapíthatónak. A közreműködői minőség felismerésének és a törvényi következmények levonásának elmaradása álláspontunk szerint jogszabálysértővé (*contra legem*) teszi az ítéletet. Aból, hogy a szerződéses örökös a szerződés egyik alanyaként „kötelezően közre-

⁸ Lásd ehhez Pusztahelyi Réka korábban hivatkozott tanulmányát és a szerző által felhívott jogi irodalmat.

⁹ BH1998. 176.

működő” fél, nem következik okszerűen, hogy a hozzátartozójának *tényleges és aktív bebeszólását a végintézkedés létrejöttének folyamatába* a jogalkalmazónak kategorikusan figyelmen kívül kell hagynia.

Az öröklési szerződés kettős természete nem jelenti egyúttal egyik vagy másik oldal túlsúlyát. Az öröklési szerződés a szolgáltatás és ellenszolgáltatás szembeállítása mellett is megőrzi végintézkedési jellegét: a Ptk. 7:48. § (1) bekezdésének rendelkezése szerint is az öröklési szerződés lényeges eleme az örökössé nevezés, tehát az örökhagyói *végintézkedés*. A szerződésben ilyen rendelkezést ráadásul csak az örökhagyó tehet, ez az akaratkijelentés viszont ugyanúgy szükségképpen, kötelező és mellőzhetetlen jogviszonyelem, mint a szerződéses örökös közreműködése a konszenzus kialakításában. A végrendelet megfogalmazóját, leíróját és szerkesztőjét a Ptk. 7:19. § (3) bekezdése ipso iure közreműködőnek tekinti, tehát olyan személynek, akinek a végintézkedésre való *esetleges* ráhatását is ki akarja zárni (egyéb személyek esetében további törvényi feltétel, hogy a közreműködés olyan legyen, mely a végrendelet tartalmának érdemi befolyásolására nyújt – teremt – lehetőséget). A Ptk.-ban felsorolt személyek – leíró, megfogalmazó, szerkesztő – esetében nincs szükség a *tényleges* befolyásolás bizonyítására, elegendő annak pusztja lehetősége is. Ez a lehetőség pedig a leíró, megfogalmazó, szöveget szerkesztő részéről kétséget kizáróan adott: a közreműködői minőségre nézve ezért törvényi vélelem áll fenn. Éppen az örökhagyói akarat tisztaságának megőrzése, a befolyástól való mentesség biztosításának igénye és az esetleges ráhatás bizonyításának rendkívüli nehézsége indokolja e kategorikus jogalkotói rendelkezést.

6. A „kiterjesztő-megszorító” értelmezés nehézségei

Úgy gondoljuk, hogy értjük a Kúriát, az idézett indokolások mégsem győznek meg. Való igaz, hogy a szerződéses örökös a neki szánt juttatás tekintetében egészen más megítélés alá kell, hogy essen, mint az egyoldalú végintézkedésben örökösnek nevezett személy. Ennek okára dolgozatunkban már többször kitértünk. De ez a kötelmi jogi szempontból evidenciának tekinthető következtetés nem vonja maga után azt is, hogy az örökös hozzátartozóinak tanúként vagy más közreműködőként tanúsított magatartását a jogi értékelés köréből kirekesszük. Nincs ugyanis olyan törvényi rendelkezés, amely a gyakorlatban alkalmazásba vett jogi álláspontot alátámasztaná. Ellenkezőleg: a Ptk. 7:19. § (1) bekezdésének és a rPtk. 632. § (1) bekezdésének ismertetett rendelkezéseiből az olvasható ki, ami a szövegben nyelvtanilag is benne foglaltatik. Vagyis az öröklési szerződés tanúja vagy más közreműködő személy vagy ezek hozzátartozója javára szóló juttatás érvénytelen. Az ebbe a körbe tartozó ilyen értelemben „tilalmazott” vagy inkább másként fogalmazva „nem tolerált” közreműködés az örökös szempontjából valóban végzetes lehet, mert az öröklési szerződésben rendszerint az örökösnevezés az egyetlen érdemleges örökhagyói végintézkedés. Ezt a helyzetet azonban – mint fentebb rámutattunk, a hozzátartozónak az ügylettől való távolmaradásával – viszonylag könnyen el lehet kerülni.

A Legfelsőbb Bíróság által elindított és máig követett joggyakorlat a jogszabály – az imént felhívott rPtk. 632. § (1) bekezdés és 7:19. § (1) bekezdés alkalmazásának

kizártságára vonatkozóan – *olyan megszorító értelmezést, ezáltal megszorító jogalkalmazást jelent, melynek nem látjuk megfelelő indokát*. Ha ugyanis a bíróság azt mondja ki, hogy a nyelvtani értelmezés alapján a tényállásra egyébként ráillő szabály *mégsem* alkalmazandó, akkor a jogbiztonság megköveteli, hogy ennek világosan, érthetően okát adja az ítélet. Végeredményben ugyanis ilyen esetben a bíróság egy hatályos jogszabály mellőzésének kötelezettségét mondja ki. A jogalkalmazónak a hatályos jogszabályokat alkalmazni kell, ha viszont az értelmezés arra vezet, hogy a hasonló szabály nem illik rá egészen a megcélzott tényállásra, akkor *a megfelelő alkalmazás kötelezettsége* terheli a jogszabály alkalmazóját. Ezen az úton oda is eljuthatunk, hogy a bíróság mellőzni kénytelen a jogi norma egyes rendelkezéseit, ez a mellőzés azonban – mondani sem kell – nem lehet önkényes válogatás eredménye.

Természetes követelmény, hogy a jogalkalmazó bíróság „a mindenkor szóban forgó jogszabálykomplexumot ne vigye át vakon az új tényállás területére”.¹⁰ Ez komoly értékelő hozzáállást követel a bíróság részéről. A jogszabályok átvitt alkalmazása a magánjogban széles körben ismert és elismert jogi technika, „de azt a kérdést, hogy mely tételek átvitelének van helye, esetenként, az intézmények céljának figyelembevételével kell eldönteni”.¹¹ A két megállapítás egymásmellettiége nyilvánvaló értelemmel bír: annak, hogy mit ölel fel ténylegesen az analógia (kiterjesztő szabály) alkalmazása során az utaló szabály és mit nem, egyaránt jelentőséget kell tulajdonítani. Az előbbi fordulat elsősorban azt emeli ki, milyen *tényállásdarabokat kell átvinni a jogi normából* a kifejezetten nem szabályozott tényállásra, az utóbbi pedig arra koncentrál, *hogy melyeket nem*. A hasonlóságon nyugvó és a jogalkotó által előírt kiterjesztő jogszabály soha nem egy-egy jogi normára vonatkozik, hanem valóban jogszabálykomplexumokról van szó, ahogyan arra Beck Salamon utalt. Ilyenformán „a törvény szabálykiterjesztő modora” (Grosschmid kifejezése) minden esetben igényli a jogintézmény céljának mérlegelését. De amint a kiterjesztés sem jelenti az alkalmazandó norma minden következtetésének érvényesítését, fordítva is igaz: a kiterjesztés megszorítását sem lehet túlhajtani.

Összefoglalva: a Ptk. 7:49. § (1) bekezdése az öröklési szerződés érvényességére az írásbeli végrendeletre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. E szabály kötelező. A jogszabály nem tér ki az örökösnek szánt juttatás érvénytelenségének problémakörére. A kiterjesztő jogszabályi előírás tartalmának feltárásával odáig el lehet és el is kell jutni, hogy a közreműködés miatti érvénytelenség kimondása nem terjed ki magára a szerződéses örökösre, mert ez ellentétes a végintézkedés szerződéses jellegével, vagy inkább fordítva: a jogi norma e tényállásdarabja alkalmazásának kizártsága (a „nem alkalmazás”) egyenesen következik a szerződési természetből. A következtetés továbbgördítése azonban már nem: ennyiben tehát a kiterjesztést szűken kell megejteni. Csak annyit lehet a jogszabályból is átvinni, amennyit a

¹⁰ BECK Salamon: *Négy értekezés*. (A szerző saját kiadása Budapest, 1941) 79.

¹¹ SZLADITS Károly: *Jogszabálytan*. In: *Magyar Magánjog. Általános rész. Személyi jog*. Első rész. (szerkesztette Szladits Károly) Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 179.

rendezendő jogi helyzet feltétlenül megkíván. A megfelelő – adott helyzetre adaptált – értelmezés követelményéből az már nem vezethető le, hogy az örökösnek nevezett személy tanúként vagy bármilyen más módon közreműködő hozzátartozóira sem kellene alkalmazni a törvényi „tilalmat”.¹² Az átvitel tehát nem szűkíthető olyképpen, hogy a szerződéses örökössel együtt annak közreműködő hozzátartozóit is kiejtsük – megakadályozva ezzel jelenlétüknek az örökösre való „visszahatását”.

Míg a szerződéses örökös szerződési pozíciójából ez a következmény zökkenőmentesen levezethető, addig hozzátartozói esetében erre döntő jogi érv nem merül fel. A jogszabályok átvitele akár pozitív, akár negatív irányban zajlik le, tehát akár egy jogi szabály alkalmazásában, akár annak mellőzésben áll, szigorúan megköveteli a szilárd jogi indoklást. Míg azonban a szerződéses örökös személyében e „negatív jogszabályátvitelnek” látjuk a konkrét indokát, addig a hozzátartozói juttatások esetében az indokolásbeli levezetés egyáltalán nem meggyőző.

Felhasznált irodalom

- [1] *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 2. kötet.* (szerk. Vékás Lajos – Gárdos Péter) Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 2597.
- [2] BACSÓ Jenő – PALLÓSI Gizella – SÓTH Lászlóné – SZOLCSÁNSZKY Vilmos: *Az öröklési jog kézikönyve.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- [3] *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja.* (szerk.: Osztovits András) Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014.
- [4] PUSZTAHELYI Réka: A végrendelező akaratának tisztességtelen befolyásolása. *Jogtudományi Közlöny* 2021/9., 397–408.
- [5] BECK Salamon: *Négy értekezés.* A szerző saját kiadása. Budapest, 1941.
- [6] SZLADITS Károly: Jogszabálytan. In: *Magyar Magánjog. Általános rész. Személyi jog.* Első rész. (szerkesztette Szladits Károly) Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 121–193.
- [7] ZALÁN Kornél: *A végintézkedések kellékei.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1935.

¹² Mondván: a szerződéses örökös már úgymint közreműködik, többet ők sem tehetnek.